

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора кафедри маркетингу та бізнес-аналітики
Донецького національного університету імені Василя Стуса
Сегеди Сергія Андрійовича

на дисертаційну роботу Братка Олександра Сергійовича «Інтеграція України в
глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 292
«Міжнародні економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується домінуванням глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ), через які, за даними міжнародних організацій, реалізується понад 70% світової торгівлі. Конкуренція все більше зміщується з рівня окремих підприємств чи національних економік на рівень глобальних виробничих мереж. У цих умовах ефективна інтеграція в ГЛДВ стає безальтернативним механізмом доступу до технологій, капіталу та ринків збуту. Для України, яка володіє значним агропромисловим потенціалом, питання зміни моделі участі в міжнародному поділі праці набуває стратегічного значення.

Молокопереробна галузь демонструє особливо яскраво виражену асиметрію інтеграції: вітчизняні виробники закріпилися переважно у низькомаржинальних ланках глобального ланцюга, експортуючи переважно біржові товари (сухе молоко, масло, казеїн). Це призводить до системної втрати значної частини доданої вартості, яка генерується на етапах глибокої переробки, брендингу та ритейлу за межами України. Ситуація суттєво загострилася

внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації: промислове виробництво молока скоротилося на 12–15%, галузь зіткнулася з гострою енергетичною кризою, руйнуванням традиційних логістичних маршрутів та блокадою морських портів.

Водночас набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі та тимчасове скасування митних тарифів створили додаткове «вікно можливостей» для глибшої інтеграції. Проте справжня інтеграція вимагає не лише формального доступу до ринку, а й відповідності жорстким європейським регламентам безпечності та сталого розвитку. Це актуалізує нагальну потребу в розробці комплексної стратегії репозиціонування галузі — перехід від ситуативного експорту сировинних товарів до системної інтеграції в європейські та глобальні мережі як надійного технологічного та якісного партнера.

Актуальність дисертаційної роботи Братка О.С. підтверджується її виконанням у межах низки держбюджетних науково-дослідних тем Західноукраїнського національного університету, зокрема: «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (0121U109485), «Концепція відбудови та зеленої реконструкції України» (0124U000003), «Модель регіональної безпеки: економічні й технічні аспекти сталого розвитку та цивільного захисту під час війни» (0124U000063), а також активною участю автора в реалізації проекту програми Еразмус+ REFRAГ.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, забезпечено комплексним використанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Автор застосовує історико-логічний метод при дослідженні еволюції категорії ГЛДВ, системний метод та метод теоретичного узагальнення при систематизації концептуальних моделей, методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу при

вивченні онтологічних принципів розвитку ГЛДВ, метод класифікації при систематизації моделей управління в ГЛДВ, абстрактно-логічне порівняння при характеристиці регулятивного середовища провідних експортерів, статистичний та індексний методи (зокрема розрахунок індексу Герфіндаля–Гіршмана, показників експортної орієнтації, рівня самозабезпечення, індексів виявлених порівняльних переваг та імпоротної залежності), а також матричний і графічний методи.

Інформаційно-фактологічна база дисертації є широкою та репрезентативною. Вона включає статистичні дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAOSTAT), бази даних торгівлі ООН (Comtrade), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Державної служби статистики України, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Спілки молочних підприємств України, Асоціації виробників молока, а також матеріали аналітичних оглядів, офіційні публікації міжнародних організацій та монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених.

Обґрунтованість викладених наукових положень додатково підтверджується чіткою логіко-структурною схемою роботи, вдалою постановкою мети та завдань дослідження, а також високим рівнем відповідності отриманих висновків поставленим завданням.

Достовірність та новизна отриманих результатів

Достовірність отриманих результатів забезпечено їхньою теоретичною і методологічною обґрунтованістю та підтверджено широкою апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях різного рівня, а також публікацією основних положень у наукових фахових виданнях України та у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science.

Робота містить низку науково нових результатів, які становлять вагомий внесок автора в розвиток теорії глобальних ланцюгів доданої вартості та

галузевої економіки. Найбільш значущими науковими результатами, що характеризують особистий внесок дисертанта, є:

– уточнення онтологічної природи глобальних ланцюгів доданої вартості як транснаціональної мережевої системи організації економічної діяльності, що ґрунтується на просторовій фрагментації повного життєвого циклу продукту між різними країнами відповідно до їхніх факторних конкурентних переваг, з координацією мережі глобальними бізнес-гравцями з метою максимізації та перерозподілу економічної ренти (с. 26–41);

– ідентифікація чотирьох стійких моделей участі країн у глобальних ланцюгах доданої вартості молокопереробної галузі («спеціалізовані глобальні постачальники», «збалансовані індустріальні виробники», «автаркічні гіганти», «імпортозалежні споживачі/хаби») та вперше здійснене розмежування статусів «Upstream-донор» і «переробний хаб», що дозволило виявити приховані механізми перерозподілу доданої вартості, які не відображаються у валовій торговельній статистиці (с. 97–118);

– обґрунтування п'яти взаємопов'язаних векторів апгрейдингу (продуктовий, функціональний, процесний, організаційний та міжсекторальний) та розробка оригінальної концептуальної моделі «спіралі вибору» як інструменту формування стратегії інтеграції національних виробників у ГЛДВ (с. 169–185);

– розробка комплексного інструментарію макрофінансового деризикінгу для забезпечення резильєнтності вітчизняних молокопереробних підприємств в умовах макроекономічної та воєнної турбулентності (с. 186–206).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості на галузевому рівні, уточненні понятійно-категоріального апарату та розробці нових концептуальних підходів до аналізу інтеграції національних виробників у глобальні виробничі мережі в умовах геоекономічної фрагментації та воєнних викликів.

Практичне значення результатів полягає в тому, що отримані теоретичні положення, висновки та рекомендації доведено до рівня конкретних прикладних рекомендацій, практичне спрямування яких підтверджується їх реальним використанням у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та підприємств галузі:

- у діяльності Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної військової адміністрації (довідка № 1-243/2.1 від 03 лютого 2026 року);
- у роботі Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 8/2 від 20 січня 2026 року);
- у аналітичній та стратегічній діяльності ТОВ «Молокія» (довідка № 58 від 16 лютого 2026 року);
- у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету.

Повнота викладу наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях за темою дисертації

Ключові результати дисертаційної роботи Братка О.С. знайшли відображення у періодичних наукових виданнях України, у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, а також у збірниках тез доповідей науково-практичних конференцій.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 12 наукових працях, серед яких: 1 стаття у виданні, що включене до Scopus та Web of Science, 4 статті у наукових фахових виданнях України та 7 публікацій за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих особисто автором наукових праць становить 4,28 друкованих аркушів.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Оцінка змісту анотації та основних положень дисертації Братка Олександра Сергійовича свідчить про їх повну ідентичність щодо методології дослідження, основних ідей, способів аргументації викладених положень та отриманих результатів.

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою ознак порушення академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Робота Братка О.С. є цілісним, логічно побудованим науковим дослідженням, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінку, що відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 292. Робота містить 22 таблиці та 41 рисунок, які гармонійно доповнюють текстовий матеріал і сприяють кращому сприйняттю результатів дослідження. Список використаних джерел налічує 217 найменувань, що свідчить про ґрунтовне опрацювання вітчизняної та зарубіжної літератури. Завдання дослідження повністю відповідають сформульованій меті, об'єкту та предмету, а їх послідовне вирішення забезпечує досягнення поставленої мети.

Перший розділ «Теоретико-методичні засади формування глобальних ланцюгів доданої вартості» є фундаментальною теоретичною основою всієї роботи. У підрозділі 1.1 автор здійснює глибокий аналіз становлення онтології глобальних ланцюгів доданої вартості, простежує еволюцію поглядів на це явище від класичних теорій міжнародного поділу праці до сучасних концепцій фрагментації та вертикальної спеціалізації. Особливо цінним є авторське визначення ГЛДВ як транснаціональної мережевої системи, що акцентує увагу на механізмах максимізації та перерозподілу економічної ренти. У підрозділі 1.2 дисертант обґрунтовує теоретико-методичні виміри ГЛДВ, інтегруючи теорії фрагментації з моделями управління ланцюгами, що дозволяє розкрити логіку розміщення виробництва та структуру владних відносин між учасниками. У підрозділі 1.3 автор окреслює інституційне середовище ГЛДВ у молокопереробній галузі та пропонує оригінальну класифікацію регуляторних режимів участі країн («неоліберальний», «неостатичний», «неокорпоративний»). Ця класифікація має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки

дозволяє оцінити готовність України до поглиблення інтеграції в глобальні ланцюги.

Другий розділ «Аналіз глобальних ланцюгів доданої вартості в молокопереробній галузі» є емпіричним ядром дисертації. У підрозділі 2.1 автор проводить комплексне дослідження кон'юнктури глобального молочного сектора, аналізуючи тенденції попиту і пропозиції, просторові зрушення у виробництві та споживанні продукції з різним рівнем доданої вартості. Особливо цінним є удосконалений науковий підхід до аналізу ринкової динаміки, що базується на деталізованому вивченні обсягів виробництва, цінових рівнів та напрямів товарних потоків. У підрозділі 2.2 дисертант аналізує залучення країн світу до ГЛДВ молокопереробної галузі та на основі системи проксі-індикаторів ідентифікує чотири стійкі моделі участі. Вперше в науковій літературі автор розмежовує статуси «Upstream-донор» та «переробний хаб», що дозволяє виявити приховані механізми перерозподілу доданої вартості. У підрозділі 2.3 оцінюється стан залучення України до глобальних ланцюгів. Автор емпірично підтверджує позиціонування України як нетто-експортера біржових товарів, ресурсного донора для переробної промисловості ЄС та постачальника дешевого білка для країн з низьким рівнем доходу. Виявлено периферійний характер участі національних виробників та посилення технологічної залежності від імпорту у високотехнологічних ланках.

Третій розділ «Стратегічні вектори розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості в молокопереробній галузі» має чітко виражене прикладне спрямування. У підрозділі 3.1 автор виявляє ключові мегатренди розвитку світової молокопереробної галузі (інтенсифікація використання капіталу та землі, зростання екологічної свідомості, експансія альтернативних білків), що фундаментально трансформують конфігурацію та стійкість ГЛДВ. У підрозділі 3.2 сформовано стратегію інтеграції України, спрямовану на перехід від сировинної моделі (Upstream-донор) до створення інтелектуальної та технологічної ренти. Наукова новизна підходу полягає в обґрунтуванні п'яти взаємопов'язаних векторів апгрейдингу. У підрозділі 3.3 розроблено модель вибору стратегії участі підприємства в ГЛДВ на основі концептуальної «спіралі

вибору», що інтегрує багаторівневий аналіз середовища (SWOT + PEST + Risk & Trends) та інструментарій макрофінансового де-ризикінгу. Ця модель має значний прикладний потенціал для вітчизняних підприємств.

Робота є повністю завершеною, логічно побудованою, внутрішньо узгодженою науковою працею. Усі розділи взаємопов'язані, висновки випливають з проведеного аналізу, а сформульовані рекомендації мають чітке обґрунтування. Дисертація повністю відповідає вимогам до оформлення та змісту дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

1. На с. 169–185 автор обґрунтовує п'ять векторів апгрейдингу та концептуальну модель «спіралі вибору» як інструмент стратегічного вибору. Разом з тим, модель залишається переважно описовою. Дослідження суттєво виграло б від запровадження чітких кількісних порогових значень та індикаторів, що дозволяли б визначати момент і умови переходу підприємства з одного етапу спіралі на наступний. Наявність таких критеріїв могла б посилити практичну цінність моделі для безпосереднього використання підприємствами.

2. У підрозділах 2.2–2.3 при аналізі участі України в глобальних ланцюгах доданої вартості автор значною мірою спирається на статистичні дані до 2025 року. В умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року, суттєво змінилися логістичні маршрути, структура експорту, доступ до сировини та енергетичне забезпечення виробництва. Доцільно було б глибше і детальніше проаналізувати вплив цих факторів на стійкість ланцюгів доданої вартості молокопереробної галузі та оцінити, наскільки запропоновані стратегії апгрейдингу залишаються реалістичними в умовах тривалої воєнної турбулентності.

3. Запропонована у підрозділі 1.3 класифікація регуляторних режимів участі в ГЛДВ («неоліберальний», «неостатичний», «неокорпоративний») є оригінальною та теоретично цінною. Водночас доцільно було б чіткіше окреслити, який саме з цих режимів або їх комбінація є найбільш релевантною для України в умовах воєнного стану та як саме державна політика може свідомо

сприяти переходу від переважно сировинно-орієнтованої моделі участі до більш збалансованої, з вищою часткою доданої вартості.

4. У підрозділі 3.3 розроблено інструментарій макрофінансового деризикінгу, що включає страхування через ЕКА, міжнародний факторинг, зелене фінансування та гарантії програми Ukraine Facility. Пропозиції є актуальними та своєчасними. Разом з тим, вони потребують додаткової конкретизації механізмів доступу до цих інструментів саме для середніх та малих молокопереробних підприємств, які становлять основу галузі та часто не мають достатніх адміністративних і фінансових ресурсів для самостійного опанування складних процедур.

5. У загальних висновках сформульовано стратегію переходу України від моделі Upstream-донор до створення інтелектуальної та технологічної ренти через реалізацію п'яти векторів апгрейдингу. Стратегія виглядає логічною та обґрунтованою. Однак її успішна реалізація значною мірою залежить від відновлення та модернізації сировинної бази галузі — виробництва молока. Автор міг би чіткіше і глибше окреслити взаємозв'язок між стратегіями апгрейдингу переробних підприємств та необхідними заходами державної підтримки розвитку молочного скотарства як критичної, базової ланки всього ланцюга доданої вартості.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Братка Олександра Сергійовича на тему «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі» є завершеним, самостійним і високоякісним науковим дослідженням. Робота містить вагомий науковий новизну, має теоретичне і практичне значення та вирішує важливу наукову задачу поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості на галузевому рівні та обґрунтування стратегії ефективної інтеграції молокопереробної галузі України в систему світогосподарських зв'язків в умовах воєнних викликів та євроінтеграційних процесів.

Поставлену у дослідженні мету досягнуто, усі основні завдання успішно вирішені. Теоретичні положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, достовірними та викладеними у логічній послідовності. Анотація повністю розкриває основні положення та висновки дисертаційної роботи і відповідає її структурі та змісту.

Актуальність теми дослідження, теоретичне і практичне значення роботи, ступінь наукової новизни отриманих результатів, повнота викладу результатів у публікаціях та високий рівень апробації свідчать, що дисертація на тему «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі» відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Братко Олександр Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» з галузі знань 29 «Міжнародні відносини».

Офіційний опонент:
доктор економічних наук,
професор кафедри маркетингу
та бізнес-аналітики
Донецького національного
університету імені Василя
Стуса
«29» червня 2026 р.

Сергій СЕГЕДА

підпис *Сергій Сергій*
ЗАВІДЧУЮ
Учений секретар університету
Олена ВАЖЕНІНА
29 червня 2026 р.

